

HATİP OLARAK EL-HACCÂC B. YUSÛF

Muhammet Selim İPEK (*)

Öz

el-Haccâc b. Yusûf, Emeviler döneminde yaşamış, Emevilerin politikalarına sıkı sıkıya bağlı ve Emevi devlet otoritesini sağlamış acımasız bir komutandır. Onun bu acımasız kişiliği irâd ettiği hutbelere de yansımıştır. Bu çalışmada el-Haccâc'ın askeri kişiliğinin dışında bir hatip olarak hutbelerinde öne çıkan üslubu, hutbelerinin muhtevası ve dil özellikleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu özelliklerin daha iyi anlaşılması için de hutbelerinden bazıları orijinaliyle ve tercümesiyle birlikte sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *el-Haccâc, Emeviler, Hitâbet.*

As an Orator el-Haccâc b. Yusûf

Abstract

el-Haccâc b. Yusûf is a cruel commander, lived in Umayyad period and tightly linked to the policies of the Umayyad and established the authority of the state. His cruel personality reflected in his oratory. The study describes el-Haccâc's style in his oratory, as an orator except his military personality, and contents of his oratories and language features. And also his oratories were written with original language and translation for a beter understanding of these properties.

Keywords: *el-Haccâc, Umayyad, oratory*

*) Yard. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Bölümü, Arap Dili Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı
(e-posta: mselim_ipek@hotmail.com)

Giriş

Emeviler döneminde sosyal ve siyasî anlamda sıkıntılı bir ortama bağlı olarak hitâbet gelişimini sürdürmeye devam etmiştir (Ferrûh, 1981, I, s. 373). Hitabetin bu gelişimine yardım eden bir birçok etken vardır. Emeviler’de gerek inanç esasları etrafında gerekse imâmet ve hilâfet (siyaset) etrafındaki tartışmalar, hitabetin güçlenmesini etkileyen faktörlerin başında gelir. Siyasî, dinî ve aklî etkenler hitabetin gelişmesinde rol oynayan diğer faktörlerdendir. Siyasî etkenlerin temelinde, Emeviler’e karşı ayaklanan, toplumun huzurunu bozan ve sosyal kargaşaya neden olan siyasî grupların artması yatmaktadır. Bu gruplarla mücadele eden halifeler, valiler ve emirler de hitabeti bu vesileyle kullanmışlardır.

Bu gruplarla mücadele eden valilerden biri olan Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yusûf es-Sekâfî, 41/661 yılında Tâif’de doğmuştur. Gençliğinde ciddi bir eğitim almış, adeta ilmi o yıllarda kendisine meslek edinmiştir. Eğitiminin ardından Hubeyş b. el-Kayniyyî’nin ordusuna, daha sonra Emevi halifesi Abdulmelik b. Mervân’ın veziri Ravh b. Zinbâ’ el-Cüzzâmî’nin birliklerine katılmıştır. Bir süre sonra Hicâz’da Zubeyrîlerin lideri olan Abdullah b. Zubeyr (2-73h.)’in(es-Suyûtî, 1952, s. 211; Ferrûh, 1981, I, s.441) orduları üzerine yürümüş ve bu savaşta Abdullah b. Zubeyr’i öldürmüştür. Ardından yanan bir ateş olan ve farklı grupların bulunduğu Irak’a vali olarak atanmış ve orada her türlü isyanlar üzerinde şiddetli savaşlar gerçekleştirmiştir. Bu başarılarının ardından baskıcı bir vali, akıllı ve öfkeli birisi olmasının yanında cesur bir idareci olarak temayüz etmiştir. Bütün bunların yanında kendisine başkent olarak Kûfe ve Basra şehirleri arasında bulunan Vâsit şehrinin kurmuştur. 95/714 yılında ölmüştür (Ferrûh, 1981, I, s. 549; el-Fâhûrî, 1986, s. 365).

Hatip Olarak el-Haccâc b. Yusûf

el-Haccâc’ın edebiyat tarihi kitaplarında çokça zikredilen hutbeleri ve risâleleri mevcuttur. Fakat o şöhretini hutbelerine borçludur. Hutbelerinde onun hâlet-i rûhiyesi, siyâsî ve idârî işlerde takip ettiği yol açıkça görülmektedir. Onun halkın psikolojisini anlamaya yönelik muhteşem bir yeteneği ve bir meseleyi güzel ifade ederek aynı zamanda bu ifadelerle korkutabilmeyi başarmak gibi üstün bir özelliği mevcuttur(el-Fâhûrî, 1986: 365). Hicri 73 yılında Abdullah b. Zubeyr öldükten sonra Kûfe’de irâd ettiği hutbesi şöyledir (Safvet, 1923, II, s. 273):

ألا إنَّ ابنَ زبيرٍ من أحبارِ هذه الأمة، حتى رغب من الخلافةِ ونازع فيها، وخلع

طاعة الله، واستكفَّ بحرم الله، ولو كان شيئاً مانعاً للعصاة لمنع آدم حرمة الجنة، لأن الله

تعالى خلقه بيده، و أسجد له ملائكته، وأباحه جنته، فلما عصاه أخرج منه بخطيئته، وآدم

على الله أكرم من ابن زبير، والجنة أعظم حرمة من الكعبة.

“Dikkat edin, İbn Zübeyr bu ümmetin önde gelenlerindedir. Öyle ki hilafete talip oldu ve bu hususta mücadele etti. Allah’a itaatten ayrıldı. Allah’ın haram kıldığı şeylerde barınak aradı. İsyancılar için engel olan (onları her konuda haklı gören) bir şey olsaydı Cennet’in kutsallığı Adem (a.s.)’a engel olurdu. Çünkü Allah onu, kendi kudretiyle yarattı, melekleri ona secde ettirdi ve cennetini ona açtı. Ne zaman ki isyan etti, hatasından dolayı onu cennetinden çıkardı. Şüphesiz Adem (a.s.) Allah katında İbn Zübeyr’den daha kıymetlidir ve Cennet de Kabe’den daha kutsaldır.”

Bu hutbesinde el-Haccâc, Hz. Adem’in cennetten kovulması olayına telmihte bulunarak hata yapan ve isyan edenlerin cezaya çarptırılmalarının kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Karşısında bulunan halkın psikolojisini iyi bir şekilde tahlil ederek onları isyan etmemeleri hususunda uyarmakta ve isyan etmeleri durumunda cezaya çarptırılmalarının kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Bunu yaparken bu ilâhî motifi kullanarak insanları bu konuda ikna yeteneğini ön plana çıkarmaktadır.

el-Haccâc, bir edip ve hatîp olarak doğmuştur. Fesâhat ve beyânda öne çıkmış bir şahsiyettir. Hutbe, onun nazarında haykıran bir heyecan ve ateşli bir sözdür. Savaş kurbanlarının cesetleri üzerinde bir şahsiyet oluşturmayı isteyen ve istediği amaç uğruna kan dökmekten zevk alan sıra dışı bir psikolojiye sahiptir. İnsanlar onun nazarında bir âsâyıla güdülen, yünleri kırılan ve boğazlanan koyun sürüsü gibidir. Onların görüş bildirmeye, itiraz etmeye, doğru ya da yanlış bir hüküm vermeye hakları yoktur (el-Fâhûrî, 1986: 365). Kûfe halkına söylediği şu hutbesi bu durumu çok güzel ifade etmektedir (Safvet, 1923, II, s.281):

يا أهل الكوفة، إن الفتنة تُلَقَّحُ بالنجوى، وتُنْتَجُ بالشكوى، وتحصد بالسيف، أما
والله إن أبغضتموني لا تضروني، وإن أحببتموني لا تنفعوني، وما أنا بمستوحش لعداوتكم،
ولا المستريح إلى موذتكم، زعمتم أني ساحر، وقد قال الله تعالى: ولا يفلح الساحر. وقد

أفلحت، وزعمتم أني أعلم الإسم الأكبر، فلم تقاتلون من تعلم ما لا تعلمون؟

“Ey Kûfe halkı, fitne fısıltılarla çoğalır, acılar doğurur ve kılıçla biçilir. Allah’a yemin olsun ki benden nefret etmeniz bana bir zarar veremezsiniz. Şayet beni sevseniz bana bir faydanız da olmaz. Sizin düşmanlığınızdan dolayı üzülecek değilim, sevginizden dolayı da rahatlayacak değilim. Benim büyücü olduğumu iddia ediyorsunuz. Zira Allah şöyle buyuruyor: “Büyücü kurtuluşa eremez.(Tâhâ/69)” Ama ben kurtuldum. Yine benim en büyük ismi bildiğimi iddia ediyorsunuz. Öyleyse sizin bilmediğinizi bilen birine karşı neden savaşıyorsunuz?”

el-Haccâc, sözlerinde ve eylemlerinde despotluğunu sürdürmüş ve amacından çokça uzaklaşmıştır. Korkutarak ve tehdit ederek zulmetmeye devam etmiştir. Sözleri onun galeyânının bir resmi ve öfkeli kişiliğinin farklı hallerini göstermektedir (el-Fâhûrî, 1986, s. 365).

el-Haccâc'ın gücü sahte bir güçten yada sözleri kalıp sözlerden ibaret değildir. Onun yaptıkları ve söyledikleri içten gelen kişisel tecrübelerinden doğmakta ve başını sonunu düşünmeden yapılan ve söylenen şeylerin tabiatından kaynaklanmaktadır. İfadelerinde öfke ve aşırılık hakimdir. Kullandığı terkiplerde icâz çokça yer kaplamakta ve lafızların seçiminde büyük bir maharet sergilemektedir. Manayı ifade etmede kararlı ve öfkeli bir üslup kullanmaktadır. el-Haccâc'a göre lafızlar gazap çılgınlıklarına benzer, insanların kalplerine acı veren sancılar gibidir ve sanki insanın vicdanındaki sıradışı bir karşı koymadır (el-Fâhûrî, 1986, s. 366).

Bütün bu özellikler el-Haccâc'ın çirkin görünüşünde açık bir hegemonyaya (halk üzerinde baskıya) dönüşmektedir. Özellikle de hutbelerindeki ifadeler korkutucu, terör estiren bir mahiyettedir. Ona göre korkutma, öfkenin en çirkin surette ifadesi, kalpleri ürküten bir konuşma, akıldan geçenleri kırıp parçalayan bir unsurdur. el-Haccâc'ın hutbeleri, birbiri ardınca akan resimler gibidir. İnsanın hayalinde gürültülü ve şiddetli patlamalarla hisleri yok eden sınırlı bir uyanışın birbirine geçtiği görüntüleri canlandırır.

el-Haccâc, hitabet sahasında yaşadığı dönemi temsil eden insanlar içerisinde en güçlü hatiplerden birisi olmuştur. Irak valisi olduğunda Kûfe mescidine, ağzı örtülü bir şekilde belinde kılıcı ve omzunda yayı ile ihtişamlı bir girişi vardır. Ağzında örtüsüyle minbere sessiz bir şekilde çıkmış, hayrete düşmüş insanlar içinde bir saat boyunca konuşmadan minberde kalmıştır. Sonra kendisine bakan gözleri görünce, ağzını örten peçeyi kaldırmış ve şiddetli bir selin fıskırması gibi adeta kaynağından fıskırmıştır (İbnu'l-Esîr, 1966, IV, s.138; Ferrûh, 1981, I, s.551; el-Fâhûrî, 1986, s. 366; ez-Zeyyât, s.194). Bu esnada irâd ettiği hutbesi şöyledir (et-Taberî, 1967, VI, s. 203; İbnu'l-Esîr, 1966, IV, s.138; Ferrûh, 1981, I, s.552; Dayf, 1963, s. 420):

أنا ابن جلا وطلاع الثنايا متى أضع العمامة تعرفوني

أما والله إني لأحمل الشرّ محمله وآخذه بفعله و أجزيه بمثله، وإني لأرى رؤوسا

قد أبيضتْ وقد حان قطافها، إني لأنظر إلى الدماء بين العمامم واللحي قد شمّرت عن

ساقها تشميرا...

“Ben karanlıkları aydınlatan sabahım ve yüksek emelleri olan biriyim.

Sarığımı kaldırdığım zaman beni tanıyacaktınız.”

Şimdi, Allah'a yemin olsun ki şerri bulunduğu yerden kaldıracığım ve onu yok edeceğim. Ona misliyle karşılık vereceğim. Ben gerçekten

olgunlaşmış ve koparılmaya zamanı gelmiş başlar görüyorum. Sâki için hazırlanan, sarıkların ve sakalların arasındaki kanlara bakıyorum...

Görüldüğü üzere el-Haccâc bu şiirine tamamen garip lafızlarla dolu bir şiirle başlamaktadır. Hutbesini güçlü tasvirî bir üslupla süslemiştir. Zaten kendi döneminin hitabet sahasında zirvedeki ismidir (Dayf, 1963, s.420). Bu hutbesinin tamamında üç temel vurgu göze çarpmaktadır. Bunlar, özellikle Kûfe halkını azarlamak, Hâricilerin öldürülmesinin gereğini vurgulamak, kendisinden önce görev yapmış valilere muhalif olduğunu ve onlara karşı kararlı ve güçlü bir şekilde mücadele edeceğini açıklamaktır.

el-Haccâc'ın hutbelerine düşük bir ses tonuyla başladığı ve gitgide ses tonunu yükselttiği ve konuşurken, ses tonuyla göz hareketlerinin eşliğinde elini omzundaki atkıya götürdüğü ifade edilmektedir. Böylece el-Haccâc bütün unsurlarıyla; yani ruhuyla, kalbiyle, diliyle, duruşuyla, el ve göz hareketleriyle hutbelerini irâd etmiştir. Onun ifadeleri her zaman itaat edilmesi istendiği düzeyde, etkileyici, insanları içine çeken bir belağata sahipti (el-Fâhûrî, 1986, s. 366).

Hitabet, Emeviler döneminde gözle görülür bir gelişme kaydetmiştir. Amaç olarak ikna etme, öğüt verme ve insanları irşad etme kimliği taşımaktaydı. el-Haccâc ile birlikte hitabet, otorite ve baskı aracı olarak kullanılmış, öfkenin ve merhametsizliğin zirvesine ulaşmış ve insanların sırtlarında bir kırbaç, boğazlarında bir kılıç, kemiklere dayanan zorlayıcı bir hüküm olmuştur. Öyle ki el-Haccâc'ın hutbelerindeki üsluba bakıldığında, insanlar otlayan bir sürü ve hüküm koyucular ise zalim birer kasap gibidirler. Onların sundukları tedavi ancak keserek, onları dağlayarak, bedenlerini parçalayarak ya da kemiklerini kırarak gerçekleşmektedir (el-Fâhûrî, 1986, s. 367).

el-Haccâc, hutbeleriyle Emevi siyasetini benimsetmeyi ve otoriteyi sağlayacak toplumsal ıslahı tesis etmeyi hedeflemektedir. el-Haccâc'ın nazarında toplumu ıslah etmek demek insanları insanlıklarından soyutlamak demektir. Dinleyiciyi etkili bir ölüm sınırına getirmeyi hedeflemektedir. Tartışmasız bir şekilde dinleyicide infial uyandırmayı düşünmektedir. Buradan hareketle dinleyiciyi yermekte ve hakir görmektedir (el-Fâhûrî, 1986, s. 367). Irak halkına irâd ettiği şu hutbesi bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir (Câhiz, 1998, II, s.138; İbn Abd Rabbihî, 1983, IV, s.204; Safvet, 1923, II, s. 279):

يا أهل العراق، إنّ الشيطان قد استبطنكم، فخالط اللحم والدم والعصب

والمسامع والأطراف والأعضاء والشعاف، ثمّ أفضى إلى المخاخ والأصماغ، ثمّ ارتفع

فعمّش، ثمّ باض وفرّخ فحشاكم نفاقا و شقاقا وأشعركم خلافا و اتخذتموه دليلا تتبعونهو

قائدا تطيعونه ومؤامرا تستشرونه....

“Ey Irak halkı! Şeytan sizin içinizde yuvalanmış; etinize, kanınıza, sinirlerinize, duyularınıza, uzuvlarınıza, tutkularınıza karışmış. Oradan beyinlerinize ve işitme kanallarınıza hükmetmiş, orada yuva kurmuş, yumurtalarını bırakmış ve yavrulamış. Böylece sizin içinize nifak ve ayrılık düşürmüştür. Sizi ayrılıklara sürüklemiş, siz de onu kendisine tabi olduğunuz bir rehber, itaat ettiğiniz bir komutan, kendisiyle istişare ettiğiniz bir danışman olarak edinmişsiniz...”

el-Haccâc, hutbelerinde dinleyicinin zihninde bir karışıklık meydana getirmek için çabalamaktadır. Dinleyiciye, herhangi bir yumuşama veya merhamet göstermeksizin tehdit ve korku yağdırmaktadır. Her türlü korku unsurlarını ve ifadeleri kullanmaktadır. Hutbelerinde öne sürdüğü tehditlerini emrine muhalefet eden kişilere karşı büyük bir kararlılıkla hemen infaz etmiştir (Ferrûh, 1981, I, s.551). Gerektiği zaman edebi yolla en ağır tehditlerde bulunan el-Haccâc'ın, Basra'ya geldiği zaman Basra halkına hitaben irâd ettiği hutbesinde (el-Kalkaşendî, 1922, I, s.220; Ferrûh, 1981, I, s.554; Safvet, 1923, II, s.278; el-Hafâcî, 1990, s. 399), tehdit dolu üslubu hemen göze çarpmaktadır:

أيها الناس، من أعياه داؤه فعندي دواؤه، ومن استطال أجله فعلي أن أعجله، ومن
ثقل عليه رأسه وضعت عنه ثقله، ومن استطال ماضي عمره قصرت عليه باقيه. إن للشيطان
طيفا، وللسلطان سيفاً، فمن سقمت سريره صحت عقوبته، ومن وضعه ذنبه رفعه صلبه،
ومن لم تسعه العافية لم تضق عنه الهلكة، ومن سبقته بادرة فمه سبق بدنه بسفك دمه. إني
أنذر ثم لا أنظر، وأحذر ثم لا أعذر، وأتوعد ثم لا أعفو، إنما أفسدكم ترنيق ولا تكم، ومن
استرخى لبيه ساء أدبه. إن الحزم والعزم سلباني سوطي، وأبدلاني به سيفي، فقائمه في
يدي، ونجاده في عنقي، وذبابه قلادة لمن عصاني.

“Ey insanlar! Kimin hastalığı çaresizse onun devası (ölüm) bendedir, kimin yaşamı uzun ise onu (bitmesi için) hızlandırırım. Kimin başı (bedeninde) ağırlık yapıyorsa onu yük olmaktan kurtarırım. Kimin kalan ömrü uzunsa onun kalanını kısaltırım. Şeytanın tayfası varsa, sultanın da kılıcı vardır. Kimin yatağında hastalık varsa cezası ona sıhhat verir, kim de günahı kendisini küçültenin çarımına gerilmesi onu yüceltir. Afiyette olmanın rahatlık vermediği kişinin ölümü ona darlık vermez.

Ağzıyla konuştuğu şey kendisini aşan kişinin kanının akması bedenini aşar. Şimdi uyarıyorum, sonra karışmam; dikkatinizi çekiyorum sonra özür kabul etmem; tehdit ediyorum daha sonra da affetmem. İleri gelenlerinizin zaafı sizi bozgunculuğa sevk ediyor. İpleri gevşeyenin edebi kötüleşir. Tedbir ve azim benden kırbacımı alıp onun yerine kılıcımı verdi. Şimdi kabzası elimde, bağı da boynumdadır. Keskin ağzı da bana isyan edenin gerdanlığıdır...”

Görüldüğü üzere el-Haccâc hutbesine birçok kez tekrar ettiği ölüm tehdidiyle başlamaktadır. İtaat şemsiyesi altında rahat bir hayat yaşamaktan hoşnut olmayanların ölümle rahata kavuşacağını ve halifeye karşı kötü kelimeler kullananların da katlinin vâcib olduğunu ifade etmektedir. Hz. Ali ve Ziyâd b. Ebîhi’den sonra hitabet sanatının önde gelenlerinden biri olan el-Haccâc, bu hutbesinde sarsılmaz, sağlam bir üslup kullanmıştır. Akla hükmederek ikna etmek yerine tehdit unsurlarıyla duyguları harekete geçirmeyi temel almaktadır. Beyân ilmini en güzel şekilde kullanmıştır. Örneğin **أعياء داؤه (has-tahği kendisini yormuş) ifadesi “isyanında ısrarcı olma” ifadesinden kinâyedir. عاصاني وذبابه قلادة لمن عصاني (bana isyan edenin kolyesi) ifadesi teşbih-i belîğdir. Kılıcım ucunu boyunlara asılan kolyeye benzetmiştir. Bu benzetme korkuyu harekete geçiren bir teşbihtir. Yine bediî ilimlerden secî, tıbâk ve cinâs gibi sanatlar göze çarpmaktadır. Kısa cümlelerle de ifadelerin anlaşılır olması sağlanmıştır.**

el-Haccâc’ın dil ve üslup üzerinde geniş bir hakimiyeti vardır. Zihinsel ve dile yönelik kapasitesinde sanatsal mevhibeleri sağlam temellere dayanmaktadır. Onun hutbelerindeki dil, seciile donanmış bedevi yeteneklerini yansıtmaktadır. Zorla kabul ettirilen hükümlerin seslerinden oluşan bir tekrar göze çarpmaktadır. Secilerdeki geçişler sağlam, kafiyeleri güçlü bir yapıya sahiptir. Lafızları anlaşılır, sağlam terkiplere sahip, kısa cümleler ve cümleler arasında sağlam bir denge kuran yetenekli bir hatiptir (Ferrûh, 1981, I, s.551). Hutbelerinde Kur’ân’dan iktibaslara, şiire ve emsallere de yer vermektedir. Sözlerini pekiştirmek için dinî kavramlara da başvurmaktadır. Bu sayede ruhlara da tesir etmeyi amaçlamaktadır. Bu dindarlık, sadece siyasette ve insanlara baskı yapıp boyunduruk altına almada kullanılan Emevilerin makyavelist yani “amaca giden yolda her şey mubahtır” politikalarından ibarettir (el-Fâhûrî, 1986, s. 368). Basra’da irâd ettiği şu hutbesi onun dinî muhtevalı hutbesine güzel bir örnek teşkil etmektedir (İbn Abd Rabbihî, 1983, IV, s. 206):

إِنَّ اللَّهَ كَفَانَا مَثْوُونَ الدُّنْيَا وَأَمْرًا بَطْلَبِ الْآخِرَةِ، فَلَيْتَهُ كَفَانَا مَثْوُونَ الْآخِرَةِ وَأَمْرًا

بَطْلَبِ الدُّنْيَا. مَا لِي أَرَى عُلَمَاءَكُمْ يَذْهَبُونَ، وَجِهَالَكُمْ لَا يَتَعَلَّمُونَ وَشِرَارَكُمْ لَا يَتُوبُونَ؟ مَا لِي

أَرَاكُمْ تَحْرَصُونَ عَلَيَّ مَا كُفَيْتُمْ، وَتُضَيِّعُونَ مَا بِهِ أُمِرْتُمْ، إِنَّ الْعِلْمَ يُوَشِّكُ أَنْ يُرْفَعَ، وَرَفَعَهُ

ذهاب العلماء. ألا وأني أعلم بشراكم من البيطار بالفرس: الذين لا يقرؤون القرآن إلا هجرا، ولا يأتون الصلاة إلا دُبْرًا، ألا وإن الدنيا عرض حاضر يأكل منها البرُّ والفاجرُ، ألا وإن الآخرة أجلُّ مستأخر يحكم فيه ملكٌ قادر، ألا فاعملوا وأنتم من الله على حذر، واعلموا أنكم ملاقوه: "ليجزى الذين أساءوا بما عملوا و يجزي الذين أحسنوا بالحسنى".

ألا وإن الخير كله بحذافيه في الجنة، ألا وإن الشر كله بحذافيه في النار، ألا وإن من يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره وأستغفر الله لي و لكم.

“Dünyadaki sıkıntılar için Allah bize yeter, O bize ahireti istememizi emrediyor. Keşke ahiretteki sıkıntılar için de bize yardım etse ve dünyayı istememizi emretse. Ne oluyor ki alimlerinizin kaybolduğunu, cahillerinizin öğrenmediklerini ve günahkarlarınızın tövbe etmediklerini görüyorum? Ne oluyor ki size yeten şeylere karşı hırslanıyor ve emrolunduğunuz şeyleri ihmal ediyorsunuz? İlim, yüceltilmek üzere dir ve onun yüceltilmesi alimlerin görüşüdür. Dikkat edin, içinizde at baytarı olan şerli insanları biliyorum, onlar Kur’ân’ı, ona gereken önemi vermeden, gaffet içerisinde okumaktadırlar. Namazı da son vaktinde kılmaktadırlar. Dikkat edin, dünya iyinin de kötünün de nimetlerinden istifade ettiği emre âmâde bir yerdir. Ahiret ise, Kadir olan Melik’in (Allah’ın) hüküm vereceği ertelenmiş bir zamandır. Size Allah’tan bir uyarı varken güzel ameller işleyin, zira hepiniz onun huzuruna gideceksiniz. “Sonunda kötülük yapanları yaptıkları ile cezalandıracak, güzellik yapanları de daha güzeliyle mükafatlandırarak. (Necm/31)”. İyi işler zerresine kadar cennette (karşınıza çıkacak)tır, kötü işlerde zerresine kadar cehennemde(karşınıza çıkacak)tır. Dikkat edin, şüphesiz her kim zerre miktarı bir hayır işlerse onu görececek, her kim de zerre miktarı bir şer işlerse onu görececek. Allah’tan kendim ve sizin için bağışlanma diliyorum.”

Görüldüğü üzere el-Haccâc bu hutbesinde Kur’ân’dan ayetlere yer vermiş, zaman zaman Kur’ân ayetlerine telmih yapmış ve karşısında bulunan insanların inançlarından hareketle suçun cezasız kalmayacağını onlara ifade etmiştir. Aynı zamanda aba altından sopa göstermektedir. Cümlelerinde göze çarpan icâz, cümle geçişlerindeki ölçü, kullandı-

ğı lafızların anlaşılır olması onu, hitabet sahasında yaşadığı dönemde zirveye oturtmaktadır.

Sonuç

el-Haccâc b. Yusûf, halkı devlete ve idarecilere karşı itaate davet için, yaşadığı dönemin en önemli propaganda araçlarından biri olan hitabeti kullanmış, bu sahadaki üstün yeteneği sayesinde de otoriteyi sağlamada başarılı olmuştur. Hutbelerinde ön plana çıkan korkutma ve tehdit unsurlarıyla birlikte fesahat ve belağat dolu hutbeler irâd etmiş, askeri kimliğinin yanında hitabetteki gücü ve yeteneğiyle de ön plana çıkmıştır. Onun bu hutbeleri edebiyat tarihi kitaplarında fazlaca yer almış, Arap dilinin fesahati ve belağatini ön plana çıkaran vesikalar arasında yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmed el-Hâşimî. (1984). *Cevâhiru'l-Belâğâ fi'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedi'*, İstanbul. Dayf, Şevki. (1963). *el-Asru'l-İslâmî*, nşr. Dâru'l-meârif, Kâhire.
- el-Câhiz. (1418/1998). *el-Beyân ve't-Tebyîn I - IV*, Yedinci Baskı, nşr. Muhammed Abdusselam Hârûn, Kahire.
- el-Fâhûrî, Hânnâ. (1986). *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-Arabî*, (el-Edebu'l-Ķadîm), Beyrût.
- el-Hafâcî. (1410/1990). *el-Hayâtu'l-Edebiyye ba'de Zuhûri'l-İslâm*, nşr. Dâru'l-cîl, Beyrut.
- el-Ķalkaşendî. (1922). *Şubhu'l-a'sâ'*, I – XIV, nşr. Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, Kâhire.
- es-Suyûtî. (1992). *Târîhu'l-Hulefâ'*, Mısır.
- et-Taberî (Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr). (1967). *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk I-XI*, (2. Baskı), nşr. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire.
- ez-Zeyyât, Ahmed Hasan, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, nşr. Dâru nahdati Mısır, Kâhire.
- Ferrûh. (1981). 'Umer, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, I-VI, Dâru'l-ilm, Beyrut.
- İbn Abdî Rabbihî el-Endelûsî (Ahmed b. Muhammed). (1404/1983). *el-İĶdu'l-Ferîd I-IV*, nşr. Dâru'l-kutubu'l-ilmiiyye, (1. Baskı), Beyrut.
- İbnu'l-Esîr. (1966-67). *el-Kâmil fi't-Târîh*, I-XIII, Beyrut.
- Safvet, Ahmed Zeki. (1352/1923). *Cemheretu Hutabi'l-Arab*, I-III, 1. Baskı, Beyrut.

